

Nr 19

*Utlåtande i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning
angående anskaffande av en offset- och koppartrycks-
rotationsmaskin för sedeltryckeriet.*

I framställning till bankoutskottet den 21 mars 1957 har *fullmäktige i riksbanken* anmält frågan om anskaffande av en helautomatisk, kombine-rad offset- och koppartrycksrotationsmaskin, en s. k. helrotationsmaskin, för sedeltryckeriet. Fullmäktige har anfört följande:

Sedeltryckeriets nuvarande fastighet, vilken uppfördes under åren 1934—1935, planerades för att tillgodose det då föreliggande sedelomloppet, som utgjorde ca 700 milj. kronor, samt att giva utrymme för en viss mindre stegring i den utelöpande sedelmängden. En fortlöpande rationalisering i form av nyanskaffning av maskiner samt ändrade tillverkningsmetoder har emellertid gjort det möjligt att öka produktionen i sådan omfattning, att den kunnat tillgodose det nuvarande sedelomloppet om 5 å 6 miljarder kronor samt till och med åstadkomma ett ökat inneliggande sedellager. Särskilt har härtill bidragit anskaffningen jämlikt beslut av 1938 och 1947 års riksdagar av först två för koppartryck avsedda rotationspressar av typ Koenig & Bauer (jfr BoU:s utl. 1938: 49) samt därefter av två koppartrycksrotationsmaskiner av Märket Beaune (se BoU:s utl. 1947: 25). Den genom vidtagna rationaliseringsåtgärder åstadkomna produktionsökningen kan dock icke beräknas vara tillräcklig för att motsvara det alljämt stegrade behovet för någon längre tid framåt; ställda prognoser ha givit vid handen att åtgången kommer att överstiga tillverkningen om 2 å 3 år. En omständighet som under senare år gynnat produktionsutvecklingen har varit, att några allvarligare maskinhaverier icke förekommit. För att motverka driftstörningar, som icke i längden torde kunna undvikas, samt möta ökade anspråk på sedeltillverkningen stå med nuvarande maskinutrustning vid sedeltryckeriet inga andra möjligheter till buds än att tillgripa övertids- eller skiftarbete, det sistnämnda i den mån erforderlig arbetskraft kan anskaffas och utbildas. Då det gällt och gäller att tillgodose det ständigt ökade sedelbehovet har emellertid det begränsade lokalutrymmet medfört och kommer även i fortsättningen att medföra de största svårigheterna. Bristen på lagringsutrymme, trängseln inom tryckeriet m. m. har sålunda lett till att den ökade tillverkningen delvis vunnits på bekostnad av kontrollen (jfr nedan).

För att uppnå en ökning av produktionskapaciteten och förbilliga sedeltillverkningen, med andra ord åstadkomma en fortsatt rationalisering av driften, har sedeltryckeriet i samarbete med Maschinenfabrik Goebel GmbH i Darmstadt utarbetat planer på en s. k. helrotationsmaskin, d. v. s. en maskin som från pappersbanan levererar färdigtryckta sedlar. Enligt avgivet anbud är den tyska firman beredd att med nuvarande arbetslöner m. m. tillverka och fritt Stockholm leverera en dylik maskin för ett pris av omkring 1,1 milj. kronor. Maskinen beräknas, sedan den blivit fullt inkörd, kunna lämna en produktion som med 50 å 100 procent överstiger sedeltryckeriets hela nuvarande tillverkning av sedlar. Den tyska firman har åta-

git sig att leverera maskinen inom 24 månader, förutsatt att beställning sker före utgången av innevarande mars månad.

Utöver kostnaden för själva maskinen tillkommer elektrisk utrustning och vissa ändrings- och kompletteringsarbeten inom sedeltryckeriets fastighet. Att nu ange kostnaden för sistnämnda arbeten är icke möjligt. Kostnaden för anläggningen i dess helhet torde emellertid icke komma att överskrida 2,5 milj. kronor. Härtill få läggas utgifter för maskinens inkörning, vilka nu icke kunna beräknas.

En helrotationsmaskin av den föreslagna typen torde komma att ersätta nio i drift varande maskiner. Vissa av dem kunna användas för annat tryck, främst värdetryck, medan andra och då närmast de båda koppartrycksmaskinerna av typ Koenig & Bauer, vilka i viss mån måste anses såsom omoderna, skulle kunna tjäna som reserv. Koenig & Bauermaskinerna upptaga tillsammans ungefär samma utrymme som den nya helrotationsmaskinen.

Den nya maskinen beräknas möjliggöra en minskning av sedeltryckeriets rekryteringsbehov med ca 15 personer, vilket med nuvarande löner beräknas motsvara en reduktion av de årliga löneutgifterna med omkring 150 000 kronor, vartill kommer besparingar i de sociala kostnaderna m. m. till belopp, som icke kunna närmare preciseras. Därjämte möjliggör den nya maskinen en effektivare kontroll än nuvarande tryckningsmetoder. Dessa förutsatta nämligen kontrollanordningar mellan varje tillverkningsmoment, vilka komma att bortfalla med den nya maskinen. Med hänsyn till att en del av kvalitetsgranskningen av papperet kommer att överföras från pappersbruket till sedeltryckeriet kan en viss ökning av makuleringen uppkomma vid tryckeriet. Att förutsäga den årliga kostnaden härför är nu icke möjligt, men den torde bli av relativt underordnad betydelse.

Inom pappersbruket kunna ännu större besparingar beräknas uppkomma. Verkställd utredning har givit vid handen, att den kostnadsminskning, som uppkommer vid pappersbruket genom att pappersbanan icke behöver skäras i ark vilka sedan skola underkastas individuell kontroll, med nuvarande arbetslöner torde komma att uppgå till omkring 240 000 kronor per år. Härtill komma besparingar genom att dels pappersbanan kan bättre tillvaratagas och dels makuleringen kan reduceras till följd av att en del småfel i papperet, vilka nu föranleda utsortering, ej komma att synas efter tryckningen. Sistnämnda båda förhållanden kunna beräknas medföra en kostnadsbesparing av ca 200 000 kronor per år. Å andra sidan får man räkna med vissa engångsutgifter för att komplettera pappersbrukets maskinutrustning. Sålunda bör anskaffas en ny rullmaskin och tre maskiner för granskning av papperet i bana, vilka maskiner beräknas draga en kostnad av omkring 125 000 kronor. Därjämte bör pappersmaskinen vid bruket förseas med en ny apparat för undvikande av fiberanhopningar till en uppskattad kostnad av ca 75 000 kronor. Vissa ombyggnads- och kompletteringsarbeten på den övriga maskinutrustningen bliva också nödvändiga; kostnaderna härför uppskattas till ca 50 000 kronor. Med tillämpning av de för pappersbruket vedertagna avskrivningsreglerna samt med inräknande av kostnaderna för drivkraft m. m. till de nya maskinerna vid bruket skulle de årliga utgifterna härför belöpa sig till inemot 30 000 kronor. Huruvida särskilda kostnader uppkomma för säkerhetskontroll vid pappersbruket kan nu ej bedömas.

Jämföras besparingar och kostnadsökningar skulle alltså för pappersbrukets del genom tillkomsten av en s. k. helrotationsmaskin uppkomma en årlig kostnadsbesparing av ca 400 000 kronor. Läggas härtill kostnadsminskningen vid sedeltryckeriet, vilken som förut nämnts uppskattats till stor-

leksordningen 150 000 kronor, skulle den årliga besparingen för riksbankens industrier komma att utgöra i runt tal 500 000 kronor. Självfallet har denna beräkning skett med reservation, eftersom det här är fråga om en tryckerimaskin, som utgör en nykonstruktion och som saknar motsvarighet även vid utländska sedeltryckerier.

Såsom fullmäktige tidigare vid olika tillfällen framhållit och även berört ovan i denna skrivelse, är sedeltryckeriets fastighet otillräcklig. Förutom att kontrollen icke kan upprätthållas på ett tillfredsställande sätt vid nuvarande sedeltillverkning, kunna lokalerna icke bereda tillräcklig plats för flera för sedeltillverkningen synnerligen väsentliga avdelningar, såsom avdelningen för framställning av original till sedelplåtar, laboratorium m. m. Även sedelkontoret, vilket utgör en avdelning av riksbankens huvudkontor och inrymts i tryckeribyggnaden för att där mottaga och färdigställa sedlarna, har alldeles otillfredsställande lokaler. Också de som sysselsätts med själva fabrikationen arbeta under alltför ogynnsamma förhållanden på grund av utrymmesbrist. Därtill kommer att valvsutrymmena äro otillräckliga. I skrivelse till Konungen den 19 februari 1953 hemställde fullmäktige, att riksbanken skulle av mynt- och justeringsverkets tomt i kvarteret Kungl. Myntet få disponera ett område om 1 150 m² för utvidgning av sedeltryckeriet. Sedan Stockholms stad framställt vissa önskemål samt mynt- och justeringsverket och byggnadsstyrelsen avgivit yttranden över fullmäktiges framställning, återremitterades ärendet av Kungl. Maj:t till riksbanken. I sitt remissvar den 8 april 1954 vidhöllo emellertid fullmäktige den gjorda framställningen. Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 17 juni 1955 har chefen för finansdepartementet tillsatt en delegation med uppdrag att förhandla med Stockholms stad rörande den framtida disponeringen av kvarteret Kungl. Myntet samt att avgiva förslag till myntverkets och sedeltryckeriets förläggning. Denna delegation har ännu icke slutfört sitt uppdrag. Detsamma gäller om den kommitté, som tillsatts jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande samma dag, den 17 juni 1955, för utredning rörande organisationen av mynt- och medaljtillverkningen ävensom rörande övriga å mynt- och justeringsverket nu ankommande uppgifter, en utredning som tillkommit med hänsyn till fullmäktiges framställning om att mynttillverkningen skulde anförtros riksbanken (1955 års myntverksutredning).

Som av det föregående framgår är avsikten att den nya helrotationsmaskinen skall inrymmas i sedeltryckeriets nuvarande byggnad. Maskinen kommer emellertid icke att onödiggöra en väsentlig utvidgning av tryckeriets nuvarande lokaler, men utvidgningen torde kunna bli mindre än om man haft att räkna med den hittillsvarande maskinutrustningen. Även härutinnan kan sålunda den nya maskinen komma att medföra en icke obetydlig kostnadsbesparing. Men den kommer icke att kunna göra sedeltryckeriets lokalfråga inaktuell.

Under hänvisning till det anförda få fullmäktige hemställa, att bankoutskottet ville föreslå riksdagen medgiva, att fullmäktige må av riksbankens medel taga i anspråk

dels ett belopp av förslagsvis 2,5 milj. kronor för anskaffande och inmontering av en s. k. helrotationsmaskin för sedeltryckeriet ävensom för erforderliga ändringsarbeten i tryckeribyggnaden,

dels ock ett belopp av förslagsvis 250 000 kronor för anskaffning av nya maskiner för och ändring av befintliga maskiner vid riksbankens pappersbruk.

Utskottet. Det av fullmäktige i riksbanken föreslagna maskininköpet medför såsom närmare framgår av fullmäktiges framställning och enligt vad utskottet inhämtat av cheferna för riksbankens industrier avsevärda rationaliseringsvinster för både sedeltryckeriet och pappersbruket i Tumba. Starka skäl talar således för att den s. k. helrotationsmaskinen nu anskaffas, och utskottet får tillstyrka vad fullmäktige föreslagit i ärendet. Utskottet hemställer,

att riksdagen må medgiva, att fullmäktige i riksbanken må av riksbankens medel taga i anspråk

dels ett belopp av förslagsvis 2,5 milj. kronor för anskaffande och inmontering av en s. k. helrotationsmaskin för sedeltryckeriet ävensom för erforderliga ändringsarbeten i tryckeribyggnaden,

dels ock ett belopp av förslagsvis 250 000 kronor för anskaffning av nya maskiner för och ändring av befintliga maskiner vid riksbankens pappersbruk.

Stockholm den 25 april 1957

På bankoutskottets vägnar:

F. BOO

Närvarande:

från första kammaren: herrar Boo, Werner, Strandler, Ståhle, Danmans och Mannerskantz*;

från andra kammaren: herrar Sköldin, Larsson i Julita, Nordqvist*, Persson i Appuna, Carlsson i Tibro*, Adamsson*, Löfgren och Börjesson.

*Ej närvarande vid justeringen.